

اهمیت آگاهی عامه برای حفاظت محیط زیست

تحقیق و ترتیب: سیدظاهر عادل¹

¹ - پژوهشگر آزاد، خبرنگار، ماستر ادبیات عرفانی. adily.786@gmail.com

چکیده:

وضعیت جهانی محیط‌زیست، بحرانی و شکننده است. اوضاع در کشورهای فقیر و جنگ‌زده مانند افغانستان، به مراتب بدتر و نگران‌کننده می‌باشد. لذا نیاز است بخاطر جلوگیری از افزایش بحران، برای مردم آگاهی داده شود. مشکلات زیست محیطی افغانستان عبارتند از: کاهش جنگلات و مراتع، خشکیدن جهیل‌ها، کاهش باران و آب جاری، کم شدن آب آشامیدنی، انباشت زباله، استفاده بی‌رویه از وسایل دودزا، آلودگی صوتی، و آلودگی حرارتی. داشتن معلومات در مورد اهمیت محیط‌زیست به شهروندان کمک می‌کند تا برای نگهداری بیشتر و استفاده مناسب و بهتر از منابع زیست‌محیطی کشور تلاش کنند. آگاهی دادن به عموم مردم از چند طریق ممکن است: رسانه‌های گروهی، مساجد و عالمان دین، مکاتب، مراجع تحصیلی و خانواده‌ها. بلند رفتن سطح آگاهی جامعه ارتباط مستقیم با کاهش تخریب محیط‌زیست، و نگهداری بهتر از منابع سرشار طبیعی موجود در افغانستان خواهد داشت

واژگان کلیدی: آگاهی‌عامه، حفاظت، محیط‌زیست

مقدمه:

محیط‌زیست نعمت خدادادی، میراث اجدادی، و امانتی در دست ماست. ما مسئولیت داریم تا از آن درست استفاده نموده و در نگهداری آن تلاش نماییم، تا نسل‌های بعد از ما هم بتوانند از این نعمت‌الهی برخوردار باشند. جنگ و نا امنی طولانی در افغانستان، سواد پایین و آگاهی نداشتن از اهمیت محیط‌زیست سبب بی‌توجهی دولت و مردم نسبت به آن شده و این امر روند استفاده بی‌رویه، و تخریب محیط‌زیست را سرعت بخشیده است. امروزه نیاز احساس می‌شود تا برای رفع مشکلات بوجودآمده، یعنی تخریب بیش از حد مناظر طبیعی، حفاظت از ساحات بجا مانده و استفاده مناسب و قانون‌مند از محیط‌زیست تلاش شود.

با توجه به اهمیت و گسترش آگاهی دهی و فعالیت چشمگیر وسایل ارتباط جمعی در کشور فرض بر این است که بلند رفتن سطح دانش عمومی و آگاهی اقشار مختلف جامعه می‌تواند مسئولیت‌پذیری مردم و تعهد دولت در قبال نگهداری از محیط‌زیست را افزایش دهد.

مفاهیم:

آگاهی عامه = آگاهی: خبر داشتن، معرفت، شناخت، اطلاع (دهخدا/معین). عامه: همه، عموم مردم، همگانی، (معین). در اصطلاح یعنی: آگاهی رساندن و آرایه‌ی معلومات برای تمام مردم. بیشتر اطلاع‌دهی امروزه از طریق وسایل ارتباط جمعی مختلف صورت می‌گیرد. ولی کسب معلومات از طریق مساجد، علمای دین و اعضای خانواده از شیوه‌های مرسوم در افغانستان است.

حفاظت: نگاه داشتن (معین). در نوشتار معمولاً به شکل محافظت می‌آید یعنی: مواظبت در امری، مراقبت و نگهداری (دهخدا). نسل امروزی بشر تعهدی ویژه در نگهداری از سیاره‌ی زمین برای تضمین حقوق نسل‌های آینده برعهده دارد. ما مسئولیت داریم آنچه از محیط‌زیست بدست ما رسیده بصورت نامناسبی تحویل نسل‌های آینده ندهیم (انصاریان، بی‌تا، 56).

محیط‌زیست = محیط: احاطه کننده و فراگیرنده. زیست: زندگی و حیات (دهخدا). محیط‌زیست یعنی محل زندگی موجودات زنده. محیط‌زیست جایی است که کلیه موجودات زنده اعم از انسان، حیوان، گیاه و عوامل محیطی، شامل خاک، آب، نور، و هوا در ارتباط متقابل با یکدیگر زیست می‌کنند. محیط‌زیست میراث مشترک بشریت، و میراث مشترک اجسام و اموال تحت تصرف یک دولت است؛ ولی بدلیل ارزش محیط‌زیستی، فرهنگی و تمدنی برای جهان بشریت ارزشمند است. مثلاً زمانی که طالبان بت‌های بامیان را نابود می‌کردند، برخی دولتها برای ممانعت این اقدام تلاش کردند (انصاریان، بی‌تا، 27 و 53).

روز جهانی محیط‌زیست اولین بار در 1972 از طرف سازمان ملل به رسمیت شناخته شد. اکنون همه ساله در 5 جون / 15 جوزا این روز تجلیل می‌شود (مجله 1392، 7). طرح مشارکت جهانی برای پاکسازی زمین اولین بار توسط "ایان کاران" برنده استرالیایی جوایز بین‌المللی اقدامات زیست‌محیطی شکل گرفت. تا حال 35 میلیون تن، و 800 سازمان دولتی و غیر دولتی از 130 کشور به این طرح پیوسته‌اند (مجله 1391، 41-40).

اهمیت آگاهی عامه برای حفاظت محیط‌زیست افغانستان

چشم‌انداز جهانی محیط‌زیست

محیط‌زیست امروز به بحرانی جهانی تبدیل شده و کشورهای قدرتمند به این نتیجه رسیده‌اند که برای رفع معضل باید اقدامی همگانی و جهانی صورت گیرد. جهان در بحران زیست‌محیطی قرار دارد که شیرازه زندگی و آینده تمدن را تهدید می‌کند. اگر وضعیت فعلی ادامه یابد، دیر یا زود زمانی می‌رسد که نوع بشر آشیانه خویش را به نحوی برگشت‌ناپذیر ویران کرده باشد. فقر ارتباط مستقیمی با بحران محیط‌زیست دارد. حدود نیمی از مردم دنیا با درآمدی کمتر از دو دالر در روز زندگی می‌کنند. 30٪ به آب آشامیدنی دسترسی ندارند. 30٪ از برق و 20٪ از بهداشت بی‌بهره‌اند 30٪ برخی ساکنان شهر در زاغه (خرابه‌های حلبی ساز حومه شهر) می‌نشینند (سویزی و دیگران 158 و 206، 1387). اغلب فقرا در نقاطی از جهان زندگی می‌کنند که با محیط‌زیست تخریب شده مواجه بوده، و در برخی موارد خود آنها در تخریب محیط‌زیست سهم اساسی دارند (ادوای، بی‌تا، 8). از سوی دیگر جدای گازهای گلخانه‌ای، محیط‌زیست جهانی را بمباتم و استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی تهدید می‌کند (سویزی و دیگران 12، 1387).

سالانه 3 میلیون نفر در جهان در اثر بیماری‌های آلودگی هوا می‌میرند، که 90 درصد آنها در کشورهای توسعه یافته زندگی می‌کنند (مجله 40، 1394). بر اساس پیش‌بینی تا سال 2100 دمای هوای زمین الی 6 درجه گرم‌تر خواهد شد. دانشگاه اکسفورد افزایش گرمای جهان را تا آخر قرن، 12 درجه پیش‌بینی کرده است. این همه بخاطر بی‌توجهی به محیط‌زیست و افزایش گازهای گلخانه‌ای و استفاده ظالمانه از منابع خدادادی است. با افزایش یک درجه دما، محصول برنج و جواری 10 درصد کاهش می‌یابد. گرمی هوا کاهش انرژی و نفت را بدنبال دارد. این امر کمبود آب بخصوص آب نوشیدنی را بدنبال خواهد داشت. در حال حاضر 25٪ مردم دنیا از آب پاکیزه محرومند (سویزی و دیگران 207 و 208).

وضعیت محیط‌زیست در افغانستان

افغانستان از کشورهایی است که در سالهای آینده با افزایش درجه حرارت، کاهش بارندگی، کاهش روزهای یخبندان، و افزایش روزهای داغ مواجه خواهد شد (صادقی 1399). جغرافیای کشور در منطقه خشک واقع شده و از بارانهای موسمی کنار بحر و اقیانوس محروم است. افغانستان با اینکه آب‌های جاری فراوان دارد؛ ولی واقع شدن در حوزه‌های آبریزه بسته مانند بحیره آرال، آبریزه هریرود، جهیل هامون و جهیل غزنی، و بیشتر شدن روند استفاده از آب برای زراعت توسط کشورهای همسایه، و تداوم خشکسالی، سبب خشکیدن

جهیل‌های داخلی و کاهش آب گردید. هم‌چنان نبود مدیریت دولتی و توجه مردمی برای حفاظت از تالاب‌ها، جنگل‌ها، مراتع و زیستگاه‌های طبیعی، سبب کاهش و نابودی آنها و در نتیجه سبب تغییر اقلیم و بد شدن شرایط زندگی گردیده است.

عوامل بحران محیط‌زیست افغانستان:

1- خشکی تالاب‌ها:

مدیریت ضعیف و بی‌مسئولیتی مردم، وضع تالابها را بحرانی ساخته، تا حدی که امکان احیای مجدد و اصلاح زیربنای برخی از آنها دیگر وجود ندارد. خشک شدن تالاب با از بین رفتن نباتات، فرسایش خاک و سرازیر شدن گرد و خاک به مزارع و کانال‌های آبیاری و تخریب زمین زراعتی همراه است. تغییر نباتات و حیات وحش موجود در تالابها سبب شوری آب زیر زمین، و باقی ماندن مواد کیمیایی در تالاب می‌گردد (گروه نویسندگان 1386، 29). هم‌چنان خشکسالی و کاهش آب دریاها و افزایش استفاده از آب زراعتی، عامل دیگر خشکیدن تالابها و نابودی آبهای ایستاده است.

2- نابودی جنگل و چراگاه:

در گذشته 3 درصد مساحت افغانستان جنگل بود؛ بر اساس معیار جهانی کشوری که کمتر از 25 درصد مساحتش جنگل باشد، با بحران زیست‌محیطی مواجه است (صادقی 1399). در سال 1981 جنگل سایبان (کاج و بلوط) افغانستان 36000 کیلومتر مربع بود. اکنون سطح این جنگلات نصف شده است. در 1970 نیز 32000 کیلومتر مربع جنگل باز (پسته، ارچه و...) موجود بود. تا سال 2003 فقط دو جنگل باز باقی مانده بود، و مابقی جنگلات بکلی از بین رفته اند (گروه نویسندگان 1393، 23-24). امروزه کمتر از 2 درصد تقریباً 1 تا 1.9 میلیون هکتار زمین افغانستان جنگل است (مجله 1394، 29). که این امر خود بخود بحران زیست‌محیطی افغانستان را شدت می‌بخشد. در حال حاضر 31 میلیون هکتار چراگاه وجود دارد که 49 درصد کل مساحت کشور را شامل می‌شود. تغییرات اقلیمی بر جنگل و چراگاه تاثیر ناگوار گذاشته علاوه از به خطر مواجه ساختن تنوع زیستی مناطق مختلف، زراعت، باغداری و مالداري را نیز آسیب خواهد رساند (صادقی 1399).

3- کاهش باران و آب‌های جاری:

اوسط بارش در افغانستان 250mm تخمین شده است که از 1200mm در ارتفاعات شمال شروع تا 60mm در جنوب غرب کشور ادامه می‌یابد. حد اوسط سالانه ذخیره آب به شکل بارش 165000 میلیون کیلومتر مکعب در تمام کشور است حجم آبهای سطحی سالانه 57000 میلیون مترمکعب است 35٪ از

مجموعه. برای هر نفر سالانه 2.480 مترمکعب آب تخمین شده که کافی است (گروه نویسندگان 1386، 9 و 8). کارشناسان سالهای آتی و دهه‌های پیش رو را برای افغانستان ناگوار می‌دانند. به باور آنان در دهه آینده، افغانستان با افزایش روزهای خشک، بیشتر شدن روزهای داغ و کمتر شدن روزهای یخبندان، کاهش بارندگی تا 5٪، بلند رفتن درجه حرارت تا 2 درجه، کم شدن بارانهای منجمد، درعوض افزایش خشکسالی و بارانهای سیل آسا در غیر فصل روبرو خواهد بود. هم‌چنان کم‌آبی مزارع کشور، بخصوص مزارع برنج را تهدید می‌کند (صادقی 1399). تا سال 2030 احتمال می‌رود خشکسالی به یک پدیده دایمی و عام تبدیل شود. تغییر اقلیم افغانستان زیاده را در پرتگاه سقوط قرار داده می‌تواند. بدین خاطر دولت افغانستان تغییر اقلیم را در پلانهای ملی و سکتوری در نظر گرفته است (گروه نویسندگان 1393، 45).

4- کاهش آب آشامیدنی:

افراد فقیر در حاشیه شهرها (ساحات غیر پلانی) قریه‌ها و شهرک‌ها، و شهرهای کوچک و متوسط بیشتر از کمبود آب آشامیدنی رنج می‌برند و صحت‌شان با خطر مواجه است. 31٪ مردم به آب‌صحی و 10٪ به حفظ‌الصحه دسترسی دارند (گروه نویسندگان 1386، 24). سروی سال 1383-1384 نشان می‌دهد 50٪ چاه‌های آب عادی در کابل آلوده اند و در دیگر شهرها نیز وضعیتی مشابه کابل حاکم است (گروه نویسندگان 1386، 25). پیش‌بینی می‌شود تا سال 2050 جمعیت افغانستان به 81 میلیون تن برسد (گروه نویسندگان 1393، 13). افزایش جمعیت خود بخود سبب دشواری خدمات رسانی و کاهش منابع، از جمله آب می‌گردد. سالانه تا 80 هزار افغان بر اثر آلودگی محیط‌زیست جان می‌دهند. اکثر آنان کودکان و بیشتر بر اثر بیماری‌های ناشی از آب نوشیدنی به امراض گرفتار می‌شوند. تنها در کابل سالانه 2500 تا 4000 تن به بیماری‌های تنفسی مصاب می‌گردند، که 1800 تا 3000 تن آنان می‌میرند (سیرت، 1394).

5- انباشت زباله:

به مجموعه مواد ناشی از فعالیت‌های انسان و حیوان که معمولاً جامد بوده و به صورت ناخواسته یا غیر قابل استفاده دور ریخته می‌شود زباله می‌گویند (اسراری 1393، 127). سرانه تولید زباله در کشورهای اروپایی 300 تا 350 گرم، و در کشورهای همسایه مانند ایران 600 گرم در روز برای هر نفر است. در افغانستان نه ارقام دقیقی از جمعیت موجود است و نه رقم دقیق ساکنان کلانشهرها، لذا رقم دقیق تولید زباله مشخص نیست. زباله چند نوع است: زباله‌های زراعتی، حیوانی. زباله‌های صنعتی و معدنی. زباله‌های خانگی و شهری (زایدات غذایی، کثافات، خاکستر، زایدات تخریب ساختمانی و ...) (اسراری 1393، 130).

در افغانستان وقتی زباله می‌گوییم اشاره به زباله‌خانگی و شهری دارد، و برای کنترل و دفع دیگر زباله‌ها برنامه‌ای وجود ندارد. کشورهای جهان تا 70 درصد زباله‌های تولیدی را بازیافت می‌کنند (تعادل 1396)، یعنی دوباره شامل پروسه تولید نموده و بعنوان مواد مفید از آن استفاده می‌کنند. این موضوع در افغانستان در ابتدای راه است. در سالهای پسین تنها خرید برخی مواد مانند، پلاستیک، ظروف آهنی و ارمنی و... شروع شده ولی برای رسیدن به مراحل پیشرفته تفکیک و جدا سازی زباله، و بهره‌گیری معیاری، راه زیادی است؛ و هنوز افغانستان به صورت جدی با مشکل انباشت زباله‌های صنعتی، زباله معادن و مواد کیمیاوی و ... روبرو نشده است.

6- استفاده از وسایل دودزا:

افزایش جمعیت و وسایط در شهرها، گران بودن و غیر قابل دسترس بودن انرژی پاک و کمتر آلاینده مانند برق و گاز، سبب روی آوردن مصرف کنندگان برای استفاده از سوخت‌های فسیلی مانند: ذغال سنگ و نفت گردیده است. این موضوع روز تا روز زندگی را بر ساکنان کلان‌شهرهای افغانستان دشوار ساخته است. شهر کابل گنجایش 1 تا 3 میلیون جمعیت را دارد در حالی که امروزه 5 تا 6 میلیون تن در آن زندگی می‌کنند. این شهر ظرفیت 75000 واسطه نقلیه را دارد ولی تنها وسایط راجستر شده 200000 واسطه، و بطور عمومی 450000 واسطه نقلیه در این شهر تردد دارند (مجله 18، 1394). نبود انرژی ارزان و مناسب، نبود برنامه ریزی منظم از سوی ادارات دولتی برای نحوه درست استفاده از مواد آلاینده، و نبود آگاهی کافی در مورد آسیب‌ها و شیوه‌های کم آسیب بهره‌گیری از مواد سوخت، سبب گردیده که نه تنها روند استفاده از مواد دودزا و سوخت‌های فسیلی در کشور کنترل نشود، بلکه همه ساله رو به افزایش باشد.

7- آلودگی صوتی:

هر صوت یا سیگنال مغناطیسی، ناخواسته و بدون توجه به اثر مخرب آن، مانند مه و دود عامل مرگ تدریجی می‌گردد. آلودگی صوتی دو نوع اثر بالای انسان دارد که بصورت مستقیم بالای سیستم شنوایی شخص، و بصورت غیر مستقیم روی اعصاب و هنجار فرد تاثیر سوء می‌گذارد (اسراری 1393، 97 و 103). دیسیبل، واحد اندازه‌گیری صوت است؛ و براساس تغییرات فشار هوا، از صفر الی 130 دیسیبل (آستانه‌کری) سنجیده می‌شود. صدا از صفر تا 40 دیسیبل برای انسان قابل تحمل است. شنیدن صدای بلند روان انسان را مخدوش می‌سازد. صداهای آزاردهنده در بیشتر شهرها و مناطق مزدحم و کنار جاده‌های عمومی برای مردم مشکل ایجاد می‌کند. علاوه بر آن صداهای ناهنجار برخواسته از جنگ، انفجار و انتحار همه روزه سبب اذیت شهروندان افغان می‌گردد.

8- حرارت جزیره‌ای:

وجود ساختمانها و سرک‌های آسفالت در شهرها، سبب جذب بیشتر انرژی خورشیدی در طول روز، و بلند رفتن غیر معمولی دمای هوا، و از دست دادن انرژی بیشتر و سردی بیش از حد در شب می‌شود (اسراری 1393، 24). بیشتر شهرهای افغانستان بدلیل در نظر گرفته نشدن معیارهای شهرسازی و نداشتن فضای سبز در داخل شهر و کمربند سبز در بیرون شهر، با چنین مشکلی مواجه می‌باشند.

9- تطبیق نشدن قانون:

قانون محیط‌زیست افغانستان با هدف حفاظت از صحت بشری، حیوانی و نباتی توشیح شده، مطابق قانون هیچ کسی حق ندارد باعث تخریب یا آلودگی محیط‌زیست شود (گروه نویسندگان 1385، 37). هم‌چنان مقررۀ کاهش و جلوگیری از آلودگی‌ها برای متخلفین جرایم نقدی و حبس تعیین کرده است (گروه نویسندگان 1388). ولی رواج فراقانونی عمل کردن زورمندان که بیشتر در قانون شکنی‌ها دست دارند، مانع از تطبیق هر قانون و برخورد با متخلفین می‌گردد.

آگاهی‌دهی عامل کاهش آسیب به محیط‌زیست

دولت افغانستان دسترسی به اطلاعات و آگاهی‌عامه را حق هر شهروند می‌داند. در افغانستان منابع دسترسی و کسب اطلاعات عبارتند از: خانواده و دوستان، تلویزیون، رادیو و سپس مساجد و سایر منابع. طبق بررسی‌ها در سالهای اخیر اطلاع رسانی توسط خانواده، دوستان، تلویزیون و رادیو هنوز هم ارزش خود را دارد؛ اما دسترسی به اطلاعات از طریق مساجد اندکی کاهش یافته است. در عوض کسب اطلاعات از طریق شبکه‌های مجازی و صفحات اینترنتی بیشتر شده است (گروه مولفین 2017، 140-138). یقیناً بلند رفتن سطح آگاهی عمومی تاثیر مستقیم روی عملکرد مردم و مسئولین دارد. هرگاه مردم محلی متوجه شوند که محافظت و بهره‌گیری درست از محیط‌زیست و منابع طبیعی منافع بیشتری برای شخص و جامعه دارد، و برعکس تخریب آن آینده همه را به مخاطره می‌اندازد؛ دیگر هیچ‌گاهی اقدام به از بین بردن آن نخواهد کرد.

شیوه‌های آگاهی‌دهی در مورد حفاظت محیط‌زیست:

1- رسانه‌های جمعی:

رسانه‌های جمعی نقش اساسی در تبادل اطلاعات و آگاهی برای عموم مردم دارند. مردم افغانستان علاوه بر رادیو، تلویزیون و رسانه‌های چاپی از شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های الکترونیکی هم استفاده می‌کنند. تا سال 1397 پوشش اینترنت در افغانستان به 15 درصد رسید. امروزه بیش از سه میلیون کاربر در شبکه‌های مجازی فعالیت دارند (گروه مولفین 2017، 137). هم‌چنان 2455 رسانه مختلف در وزارت اطلاعات و فرهنگ ثبت شده اند (تسنیم 1398). امروزه 74 شبکه تلویزیونی، 187 فرستنده رادیو و 15 خبرگزاری، 270 نشریه چاپی و افزون بر 5000 وبلاگ و وبسایت در کشور فعال هستند. در کل 65 درصد افغانها به رسانه‌ها اعتماد دارند. میزان اعتماد به رسانه در میان شهرنشین‌ها نسبت به روستانشین‌ها بیشتر است (گروه مولفین 2017، 137).

رسانه‌ها و مسئولین آن باید با مسئولیت پذیری بیشتر، برنامه‌ریزی دقیق‌تر و عمل‌کرد مسلکی‌تر در زمینه آگاهی در مورد نگهداری محیط‌زیست کار کنند. راه اندازی کمپاین سراسری رسانه‌ای، تهیه و ترتیب برنامه‌های ویژه با توجه به وضعیت زندگی و گروه سنی مخاطبین توسط رسانه‌ها می‌تواند سطح آگاهی مردم را بلند ببرد، طرز دید و تفکر شان را نسبت به محیط‌زیست عوض نموده و تعهد شان را بیشتر سازد. رسانه‌ها می‌توانند در زمینه استفاده از انرژی تجدید پذیرمانند: آفتاب، باد، آب، که افغانستان ظرفیت بالایی برای تولید آنها دارد، هم‌چنان طرح بیوماس (تولید انرژی از زباله) و نیز طرح جهانی اقتصاد سبز (مجله 1391، 9) به تمام مردم معلومات بدهند. هنوز مردم راجع به بازیافت زباله آگاهی کافی ندارند، زباله‌های صنعتی و ساختمانی تابحال مشکل‌زا نشده ولی در آینده خواهد شد! این رسانه‌ها اند که توانایی مبارزه با بحرانهای کنونی و جلوگیری از مشکلات آینده را خواهند داشت.

2- مساجد و علما:

دین اسلام به محیط‌زیست ارزش زیادی قایل است. در حدیث نبوی (ص) داریم: از طبیعت محافظت کنید که همانا طبیعت مادر شماسست (ادوای، بی‌تا، 7). قرآن نیز با اشاره به گذاشتن حضرت نوح (ع) هر حیوان یک جفت، و تقدم سوار شدن حیوانات به خانواده‌اش در کشتی، به حفظ تنوع زیست محیطی تاکید دارد (ادوای، بی‌تا، 9). در سوره تکویر به حشر شدن حیوانات در قیامت اشاره رفته است و

با توجه به ارزش و اهمیت خاصی که علمای دین و مساجد پیش مردم افغانستان دارد. اطلاع رسانی در مورد محیط‌زیست از این طریق یک نیاز مبرم و حتمی می‌باشد. لذا نیاز است علما در این زمینه بیشتر احساس

مسئولیت نموده و با کسب معلومات در مورد چگونگی نگهداری محیط‌زیست برای مخاطبان در مساجد آگاهی بدهند. بنا بدستور دین، خوش رفتاری با حیوانات، منع کشتن حیوانات وحشی. احیا و آبادانی زمین، سرسبزی و درختکاری، حفاظت از محیط‌زیست ابزار نه، بلکه تکلیف الهی است (انتظاری 1391، 20).

3- مراجع آموزشی:

مراجع آموزشی نهادهای موثر دیگری برای آگاهی دهی‌اند. هرچند برخی مضامین مکتب به صورت ضمنی در مورد محیط‌زیست صحبت می‌کنند. ولی لازم است تا در این زمینه توجه بیشتری صورت گیرد، و مضامین ویژه و مسلکی توسط اساتید متخصص تدریس شود. هم‌چنان در محیط آکادمیک نیاز بیشتری است تا در کنار پوهنزی توریزم، پوهنزی محیط‌زیست نیز ایجاد شود. این کار سبب تربیت افراد مسلکی می‌شود، و آنان بعنوان فعالان مسلکی و مبلغان فهمیده به کار گماشته شده و در مناطق مختلف کشور برای حفاظت از محیط‌زیست کار نموده و آگاهی خواهند داد.

4- خانواده:

افراد بیشترین و موثقتین آگاهی را از طریق دوستان، اقارب بخصوص اعضای خانواده دریافت می‌کنند. هرگاه اگر خانواده‌ها بخصوص والدین، در بخشهایی از گفتار و برنامه‌های تربیتی‌شان، در مورد اهمیت محیط‌زیست، وضعیت کنونی و آینده چالش زای محیط‌زیست برای کودکان خود صحبت و آنان را به رعایت برخی موارد تشویق کنند، شکی نیست که کودکان افرادی آگاه و مسولیت‌پذیر نسبت به جامعه و محیط، بزرگ خواهند شد و در آینده برای رهایی خود از وضعیت بحرانی زیست‌محیطی تلاش خواهند کرد.

نتیجه:

انسانها سلامت و آرامش را فقط با داشتن محیط‌زیست سالم و عاری از دود، هیاهو، و ضایعات صنعتی و معدنی پیدا کرده می‌توانند. برای دستیابی به محیط سالم که حق هر انسان روی زمین است باید همه دست به دست هم بدهند و تلاش کنند. آگاهی دادن نسبت به اهمیت و ارزش محیط‌زیست برای حیات بشر از راههایی است که سبب جلوگیری از تخریب و تشویق عموم مردم برای حفظ محیط‌زیست شده می‌تواند. با توجه به تاثیر گذاری پیام‌های رسانه‌ای و تاثیرپذیری مردم افغانستان از دیگر روش‌های آگاهی‌دهی مانند خانواده، مساجد و مراجع آموزشی، برنامه‌ریزی منظم برای ترویج محافظت از محیط‌زیست روی افکار و عملکرد شهروندان افغان تاثیر گذار خواهد بود.

منابع:

ادوای، محفوظ. اسلام و حفظ محیط زیست. بی تا. مقاله علمی

اسراری، الهام، 1393 مهندسی محیط زیست. دانشگاه پیام نور. تهران

انصاریان، مجتبی، حقوق محیط زیست. بی تا. دانشگاه پیام نور. نسخه الکترونیکی

انتظاری، علی. 1391. بررسی مبانی و حیاتی حفظ محیط زیست، فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش‌های اعتقادی - کلامی، سال دوم شماره 7 پاییز 1391 صص 47-71

خبرگزاری تسنیم. بسته شدن 225 رسانه در افغانستان 17 عقرب 1398 <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/08/17/2136052/>

روزنامه اطلاعات 1399. مدیریت پسماند در ایران و جهان 22.06.1399 <https://www.ettelaat.com/mobile/?p=148778&device>

سویزی، پل و دیگران / ترجمه برزو نابت 1387. سرمایه‌داری و محیط زیست (مجموعه مقاله) نشر دیگر. تهران.

سیرت، حسین. 1394. وبسایت دویچه وله. آلودگی محیط زیست سالانه جان 80 هزار افغان را می‌گیرد. <https://www.dw.com/fa-af/%D8%A2> 2.2.1394

صادقی، سیدشاه جهان. پیش بینی تغییرات اقلیمی غم انگیز افغانستان تا سال 2050. روزنامه 8 صبح. 12 سنبله 1399 <https://8am.af/predicting-afghanistans-dire-climate-change-by-2050/?fbclid=> فرهنگ دهخدا. نرم افزار نصب شده در اندروید.

فرهنگ معین. نرم افزار نصب شده در اندروید

فلاح، محمد. فلش کارت حقوق محیط زیست. کانال تلگرام دانشگاه پیام نور نسخه دیجیتال.

گروه مولفین. سروی افغانستان در سال 2017. بنیاد آسیا 2017 کابل

گروه نویسندگان، 1393. استراتژی ملی تنوع بیولوژیکی و برنامه عمل افغانستان، چهار چوب برای تطبیق 2014-2017. کابل.

گروه نویسندگان. 1386. استراتژیی انکشاف ملی افغانستان، اداره منابع آب. 1387-1391. ج 2. کابل

گروه نویسندگان 1385، قانون محیط زیست افغانستان. وزارت عدلیه. کابل.

گروه نویسندگان، 1388. مقررۀ کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا. وزارت عدلیه. کابل.

مجله محیط زیست. سالهای 1391-1392-1394، اداره ملی حفاظت محیط زیست. کابل